

Şumer nağılları

Vəhşi öküz, buyruzlu tülkü

4000 il əvvəl gil lövhələrə yazılmış ilk nağıllar

Yalvac Ural (1945, Konya). 100-dən artıq kitabın müəllifi olan yazıçı Türkiyədə və xaricdə bir çox mükafatlara layiq görülüb. Kitabları alman, ingilis, serb, xorvat, polyak, alban, makedon, qaraçı (üsküp), macar, rus, fars, ərəb və holland dillərinə tərcümə edilib. Hekayələrindən biri Yaponiyada lisey dərsləyinə, həmçinin, başqa hekayələri Oksford Universiteti Nəşriyyatının (*Oxford University Press*) 1992-ci ildən bəri orta məktəbdə tədris olunan bir antologiyasına və iki kitabına daxil edilib.

2001-ci ildə “Beynəlxalq Poeziya Festivalı”nın minilliyinə təsadüf edən 32-ci tədbirində “Harmonika şairi” və “Dünya uşaq poeziyasının çempionu” adına layiq görülüb. Məşhur tərcüməçi, yazıçı və tənqidçi Dik Koopman festivalın internet saytında Yalvac Uralı “Yetkin şeirinin lirik şairi, uşaq ədəbiyyatının çempionu, harmonika şairi, kitabları bir çox dillərə tərcümə olunan müəllif” adlandırır.

Mükafatlar: 2-ci Beynəlxalq Uşaq Kitabı Sərgisi, Şeir üzrə Birinci Mükafat, 1979. “Milliyet” İncəsənət Jurnalının Pyes Yarışması Mükafatı, 1980. Türk-Yunan Dostluğu Abdi İpəkçi Dostluq və Barış Mükafatı Yarışmasında Şeir üzrə Uğur Mükafatı, 1983. Dünya uşaq ədəbiyyatına verdiyi töhfələrə görə Polşa Beynəlxalq Gülüş Ordeni və Cəngavərlik Mükafatı, 1986. TRT-İlin Ən Yaxşı Uşaq Yazarı Mükafatı, 1986. Uşaq Fondu Mükafatı, 1992. Ankara Universiteti Şərəf Plaketi, 1996. TÖMER (Türk və Xarici Dil Tətbiq və Araşdırma Mərkəzi) “İlin ən yaxşı on yazıçısı” mükafatı, 1996. Kosovo – “İlin yazıçısı” mükafatı, 2003. Ölkəmizin mədəniyyətinə verdiyi töhfələrə görə Doğuş Universiteti Fəxri Mükafatı, 2012. Dil dərnəyi, “Bəşir Göğüş türk dili və uşaq ədəbiyyatının inkişafı” mükafatı, 2017, Oğuz Tansel 2017 “Uşaq Ədəbiyyatı Araşdırma Mükafatı.

Ərdoğan Oğultəkin (1963, İzmit). Mərmərə Universiteti Mətbuat və Yayım fakültəsini bitirib. 1985-ci ildə Oğuz Aralın rəhbərlik etdiyi “Gırgır” jurnalında işə başlayıb. “Sabah”, “Milliyet”, “Vatan”, “Takvim”, “Güneş”, “Akşam”, “Gündem”, “Foto-maç” kimi milli qəzetlərdə gündəlik karikatura və illüstrasiyalar çəkib. “Gırgır”, “Fırt”, “Avni”, “Dıgıl”, “Hıbr”, “Hey Girl”, “Esquire”, “Cosmopolitan”, “Miço”, “Gonca” kimi jurnallar üçün rəsmlər çəkib. Karikatura müsabiqələrində 20-ə yaxın mükafat alıb. Özünün yazıb çəkdiyi “Gəmiçi” və “Boncuk” seriyası nağıl kitabları nəşr olunub. Ərdoğan Oğultəkin hazırda da uşaq jurnalları üçün rəsmlər və uşaq kitablarına illüstrasiyalar çəkir.

YALVAÇ URAL

Sümer Hayvan Masalları

Yabanöküzü Boynuzlu Tilki

4000 Yıl Önce Tabletlerle Yazılan İlk Masallar

YALVAC URAL

Şumer nağılları

Vəhşi öküz, buynuzlu tülkü

4000 il əvvəl gil lövhələrə yazılmış ilk nağıllar

Tərcüməçi:
Hədiyyə Şəfaqət

qanun nəşriyyatı

Yalvaç Ural **Sümer hayvan masalları**

Yalvac Ural **Şumer nağılları**

Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2024, 192 səh.

Janr: uşaq ədəbiyyatı, nağıllar, hekayələr

Yaş qrupu: 6+

Ölçü: 165x220 mm

Cild: yumşaq

Çapa imzalandı: 22.10.2024

Naşir: Şahbaz Xuduoğlu

Tərcüməçi: Hədiyyə Şəfaqət

Redaktor: İlham Rəhimli

Korrektor: Ülviyyə Eminova

Mətn dizaynı: Xəyalə Şirinli

Texniki redaktor: Xəyalə Əhmədova

Qapaq dizaynı: Rafael Qasım

Rəssam: Ərdoğan Oğultəkin

Qanun Nəşriyyatı

İstanbul Copyright Awards-ın qalibi

Bakı, AZ 1102, Tbilisi pr., 76

Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18

Mobil: (+994 55) 212-42-37

e-mail: info@qanun.az

www.qanun.az

www.fb.com/Qanunpublishing

www.instagram.com/Qanunpublishing

ISBN 978-9952-577-70-9

© Qanun Nəşriyyatı, 2024

© 2016 Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.,

Azerbaijani rights arranged through Kalem Agency.

Əlinizdə tutduğunuz kitabda bəşər tarixinin ilk yazılı mətnlərindən hesab olunan Şumer nağıl-təmsilləri bizə tarixin 4000 illik keçmişindən boylanır. Şumerlər bu nağılları təkcə folklor nümunəsi kimi yaradaraq nəsildən-nəslə ötürməyib, eyni zamanda, onları mixi yazılarla gil lövhələr üzərində həkk etməyi də unutmayıblar.

Kitaba daxil edilmiş 46 nağıl-təmsil kiçikyaşlı uşaqların təxəyyül dünyasının, mənəvi dəyərlərinin formalaşmasında rol oynamaqla yanaşı, həm də ilk yazılı mətnlər kimi böyüklərin uşaqlıq yaddaşını canlandırmaq gücündədir...

İçindəkilər

Ön söz	8
1. Doqquz vəhşi canavarla başçı canavarın nağılı.....	27
2. Aslan ilə iti zəkali keçi.....	31
3. Vəhşi öküz buynuzlu tülkü	40
4. Aslan ilə çöl donuzu	48
5. Fil ilə balaca kolluq quşunun nağılı	51
6. Tülkü ilə arvadı Tümmel	55
7. İt və təlimçisi	58
8. Çay tısbağası və yaylaqlar	61
9. Özünü ağıllı hesab edən tülkü	68
10. Döşəyini yeyən uzunqulaq	71
11. Pişiklə manqusun nağılı	74
12. Mız-mız kaftar	77
13. Xərçənglə dostunun nağılı.....	80
14. Rahatlığına düşkün camışla tarla siçanı Gələnkənin nağılı.....	82
15. Uzunqulaq və vəhşi it	85
16. Uzunqulağın alın yazısı	88
17. Donuz ilə quzunun nağılı	91
18. İnaəyin ruh düşkünlüyü	93
19. İnaqla tülkünün nağılı	95
20. Komandır tülkü ilə itlərin nağılı	97
21. Yerini bilməyən it	99
22. Yersiz qəzəb	102
23. At və atlı.....	105

24. Varlı qoç	108
25. Yoxsul uzunqulaq ilə varlı qoç	111
26. Qoçla çəpişin nağılı	113
27. Tülkünün gölü	115
28. Öküzlə düyənin nağılı	117
29. Qəssabla kök donuzun nağılı	120
30. Yuvasız vəhşi öküz	123
31. Atla qatırın nağılı	126
32. Qarışıq cins tamaşa iti.....	129
33. Zalım çöl iti	132
34. Qapı təlxəyi meymun	136
35. Akkadlı uzunqulaqlar	139
36. Taxıl sandığı və tarla siçanı	143
37. Şəhərə gələn iki çöl inəyinin nağılı	146
38. Dilənçi it	150
39. Gəlincik və fındıq siçanı	153
40. Gözü doymayan it	155
41. Əslindən-nəslindən xəbərsiz qatır	157
42. Tələyə düşən aslanla tülkünün nağılı	160
43. Qaçan uzunqulaq geri qayıtmaz	168
44. Qayıqda səyahətə çıxan it.....	171
45. Dəmirçinin körüyü aşıra bilməyən iti	176
46. Çöl inəyindən qaçanda	179
<i>Maraqlananlar üçün qeydlər</i>	<i>185</i>
<i>İstifadə olunmuş ədəbiyyat</i>	<i>189</i>

ÖN SÖZ

Heyvanlar haqqında şumer nağılları
4000 il əvvəl gil lövhələrə yazılmış ilk nağıllar

Təmsil nədir?

Qəhrəmanları adətən heyvanlar və bitkilər olan, əsas məqsədi həmişə “dərs” vermək olan nağıllara təmsil (fabl) deyilir. Bəzən cansız əşyalar da bu nağılların qəhrəmanları kimi çıxış edir. Lakin heyrətəməz, yaddaqalan nağılların çoxu xüsusilə heyvanlardan bəhs edir. *Fable* latın sözü olub “hekayə, nağıl” mənasını verir. Bu, həm də müasir uşaq ədəbiyyatında bir janrın adıdır. Nağılların sonunda həmişə oxucuya əsasən deyimlər və ya atalar sözləri şəklində bir ibrət dərsi verilir. Bəzən oxucu özü nağıldan ibrət götürür.

Eramızdan əvvəl I əsrdə yaşamış latın şairi Fedr latın ədəbiyyatının ilk təmsillərinin müəllifidir. O, həm Ezopun təmsillərini tərtib edib, həm də orijinal təmsillər yazıb. Fedr bu nağıllar haqqında deyir: “Təmsillər insanların səhvlərini düzəltməyə xidmət etməlidir”. Doğrudan da, təmsillər şifahi rəvayət ənənəsi ilə insanlara tərbiyəli, ləyaqətli insan olmağın prinsiplərini heyvanlar vasitəsilə öyrədən ilk dövrə

aid nağıllar hesab olunur. Təmsil ənənəsi Ezopla başlasa da, Platon “Dövlət” əsərində Hesiodun eramızdan əvvəl 8-ci əsrdə, Arxiloxun isə eramızdan əvvəl 7-ci əsrdə heyvan nağılları yazdığını bildirir. Bu gün şumeroloqlar və tarixçilər Nippurda tapılan mixi yazılı lövhələrə əsaslanaraq, ilk təmsil formasında heyvan nağıllarının Ezopdan deyil, 4000 il əvvəl Şumerdə başladığını qeyd edirlər. Şumerin ilk ədəbi mətnlərindən olan bu mixi gil lövhələrin arasından tapılan nağılların bir çoxu bu gün muzeylərimizdə saxlanılır.

Frigiyalı Ezop (*Aesop*)

Keçmişdə yunanlar, bu gün isə Avropa ziyalıları, qəhrəmanları heyvanlar olan nağılları ilə böyük şöhrət qazanan təmsil ustası Ezopun şəxsiyyətini onun Trakyada doğulub Samosda yaşadığı ehtimalına əsaslanaraq həmişə Yunan mədəniyyəti ilə əlaqələndirirlər.

Ezop Amorionda doğulmuş frigiyalı idi. Bəzi mənbələrə görə eramızdan əvvəl 6-cı əsrdə, digərlərinə görə isə eramızdan əvvəl 620–564-cü illər arasında yaşayıb. Ezopun nağıllarının ilk dəfə eramızdan əvvəl 4-cü əsrdə Faleroslulı Demetri adlı bir şəxs tərəfindən tərtib edildiyi deyilir. Lakin təəssüf ki, bu gün həmin ilk tərtibat və onun müəllifi ilə bağlı adından başqa heç bir məlumat və əsər yoxdur. İkinci dəfə latın dilində I əsrdə Fedr, üçüncü dəfə isə Babrios tərəfindən yunan dilində tərtib edilib. Bəlkə də bu səbəbdən bəzi yazıçılar Ezop və onun təmsillərinin təxəyyül məhsulu olduğunu və belə bir müəllifin əslində heç vaxt yaşamadığını iddia edirlər. Lakin Platon “Dövlət” adlı kitabında Homeri sərt şəkildə tənqid etdiyi halda, Ezopu da uca bir yerə

qoyur. Həmçinin, Platon “Dövlət”in ikinci cildində müəllimi Sokratla uşaqlar və nağıllar haqqında uzun söhbətə də yer verir. Həmçinin Sokratın, Homerin yazdığı, “qəhrəmanları Tanrılar olan” nağılları amansızcasına tənqid etdiyini, həbsxanadakı son günlərini Ezopun uşaqlar üçün nağıllarına bənzər təmsillər yazaraq keçirdiyini deyir. Hazırda Şumerlə bağlı yeni yazılı tapıntılar aşkar edilsə də, çox güman, Qərb ziyalıları, yazıçıları və naşirləri Ezop və onun nağılları haqqında yunan mədəniyyətinə əsaslanaraq danışmağa davam edəcəklər.

Ezopla bağlı əlimizdəki yeganə mənbənin Ezopun Plinud tərəfindən yazılmış tərcümeyi-halı olduğunu nəzərə alsaq, burada da müəllif Ezopun, xarabalıqları indiki Afyonun Əmirdağ mahalında Hisar kəndinin yaxınlığında yerləşən Amorium şəhərində doğulduğunu və frigiyalı olduğunu deyirsə, onun Anadolu Frig xalqının yazıçısı və bu torpaqların bir mədəniyyət abidəsi kimi qiymətləndirmək lazımdır.

Tarixçilərin fikrincə, frigiyalılar eramızdan əvvəl 1200-cü illərdə Balkan yarımadasından gəlmiş və eramızdan əvvəl 725-ci ildə bütün Orta və Cənub-Şərqi Anadoluya hakim kəsilən bir xalqdır. Frigiyalıların ilk kralı onların paytaxtı Qordiona adını verən Qordias idi. Daha sonra oğlu Midas onun yerinə keçir və frigiyalılar daim müharibə apardıkları Assuriya və Yunan sivilizasiyaları ilə müqavilə bağlayaraq dinc günlər yaşayırlar. Maraqlıdır ki, Qərb mənbələrində Midasın üç əfsanəsi bu gün yunan mifologiyası hekayələrində yer alır. Bu mənə o qədər qəribə gəlir ki, sözü başqa bir yazıçının, Samih Rıfatın ixtiyarına buraxıb, onun Midasla Ezop arasındakı münasibətə Nurullah Ataçın tərcüməsində “Ezop” kitabına yazdığı müqəddimədən bir sitata sığınaraq cavab vermək istəyirəm:

“Görünür, bu nağılların özlüyündə ədəbi janr hesab edil-
diyi dövrdə onlara kom halında bir müəllif axtarılıb, nağıl-
ları ortaq şifahi ədəbi ənənənin məhsulu kimi qəbul etmək
yerinə, hamısını əfsanəvi bir müəllifin əsəri hesab etmək,
əfsanə düşkünü yunanların açıq-aşkar xoşuna gəlirdi”.

Qərb ədəbiyyat tarixçilərinin hazırladıqları kitablarda
təmsil müəllifləri haqqında çox geniş və zəngin biblioqrafi-
ya var. Onları xronoloji ardıcılıqla sizə çatdırmaq istərdim.
Üstəlik, XV əsrdə yaşamış şotland nağıl yazıçısı Robert Hen-
rison da mənim kimi fikirləşdiyindən, düz beş yüz il əvvəl
yazdığı kitabına “Ezopun Frigiya təmsilləri” adını vermişdi.
Təmsil müəllifləri arasında 1207 – 1273-cü illər arasında
yaşamış Mövlanə Cəlaləddin Rumi də var. O, “Məsnəvi” kita-
bında sayca az da olsa, təmsil tipli nağıllara da yer vermişdi.

Dünya ədəbiyyatının məşhur təmsil müəllifləri

B.e.ə. VI əsr: Ezop və onun təmsilləri

B.e.ə. II əsr: Vişnu Sarma (Pançatantra)

B.e.ə. II əsr: Bidpai Sanskri Hindistan/Pali Buddist Cata-
ka nağılları

B.e.ə. I əsr: Sintipas, Yeddi müdrikin nağılları

B.e.ə. 64-cü il: Hay Yuli Hiqin (Latın nağıl yazıçısı)

B.e.ə. 50-15-ci illər: Fedr (Latın/Makedoniya)

1141–1209: Nizami Gəncəvi (Azərbaycan)

1175: Qualterus Anqlisus, Uoltarius (Anonim)

1200: Mari de Frans (Fransa)

1207–1273: Mövlana Cəlaləddin Rumi

1250: Vardan Aygektsi (erməni keşişi)

1300: Berexya ha-Nakdan (yəhudi yazıçısı)

1500: Robert Henrison (Şotlandiya/Frigiya Ezopunun
təmsilləri)